Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (11965) | 1982 чылдың июль 18, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ— ТӨРЭЭН ЧУРТКА

Республиканың малчыннар Наадымының киржикчилериниң байырлыг хуралы

Республиканың малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, малдың баш санын өстүрер, чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле бо чылдың бирги чартыында багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ынчангаш республика бирги чартык чылда күрүнеге эът, сүт, дүк, чуурга садарының планнарын чедиишкинниг күүседип, чамдык продуктуларны садарын эрткен чылдагы деңнелден көвүдеткен.

Малдың баш санын өстүреринге болгаш мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиринге эки көргүзүглерни Барыын-Хемчик, Эрзин, Бай-Тайга районнар, элээн каш совхозтар, хөй-хөй бригадалар, сүт-бараан фермалары, тус-тус малчыннар чедип алган.

Республиканың мурнакчы малчыннары боттарының чаңчыл болган байырлалы — Наадымга чыылгаш, бо юбилейлиг чылдың бирги чартыында кылган ажылдарын түңнеп, моон соңгаар боттандырар сорулгаларын чугаалашкан.

Дүүн хөгжүм-шии театрынга болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** илеткел кылып, чыылганнарга байыр чедирген.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң илеткели

Республиканың малчыннарының амгы Наадымы бүгү совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүң баданынга кайгамчык кызымаккай ажылдап, бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлыг юбилейинче — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнче уткуштур бар чыдар онзагай өйде эртип турар-дыр деп, эш Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму партияның, бүгү совет улустуң амыдыралынга улуг болуушкун болган. Эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның Пленумунга кылган ханы утказы илеткелинде СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга ажылдап кылдынган, партияның аграр политиказының сорулгаларын боттандырар талазы-биле кылдынган ажылдың түңнелдерин ханы болгаш бүгү талалыг анализтээн, чурттуң агроүлетпүр комплекизиниң улам ыңай хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын айыткан.

Партия ТК-ның Пленуму эш Л. И. Брежневтиң инициативазы-биле ажылдап кылдынган, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүүлдүг деп көрген болгаш ону чедиишкинниг боттандырарының аргаларын айыткан. Аъш-чем программазының сорулгазы болза, чурттуң чонун чем продуктулары-биле болдунар-ла кыска хуусаада идегелдиг хандырары болур. Ол дээрге бирги черге-ниң чүгле экономиктиг эвес, а харын үениң чугула социал-политиктиг сорулгазы дээрзин СЭКП ТК-ның Пленуму демдеглээн.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында аъш-чем айтырыын комплексиг шиитпирлээриниң сорулгазы салдынган. Ында кодээ ажыл-агыйны, үлетпүрнүң, транспорттуң, садыгның ону хандырып турар адырларын чаңгыс аай тудуш чүүл болдунган, оларның дүргэн болгаш деңнелиг хөгжүлдэзин көрдүнген.

СЭКП обкомунуң июнь айда болган пленуму СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларын тодараткан. Республиканың ажыл-ишчилери бүгү күжениишкиннерин ол сорулгаларны боттандырарынче, беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринче угландырып, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартып турар.

Республиканың ажыл-ишчилери бирги чартык чылда улус ажыл-агыйының планнарын күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери продукция бүдүрериниң планын 102,2 хуу, ону сайгарарының — 103,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 102,4 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 2 млн. ажыг рубльдиң продукциязы сайгартынган. Тудуг организацияларының, транспорт, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының бүдүрүлгелери эрткен чылдыындан эки ажылдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому районнарның, хоорайларның, үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылга коллективтериниң ийиги кварталда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Кызыл хоорай, «Каа-Хем» разрезиниң, «Тыва кодээ тудуг» нуң Кызылда район эргелели-трестиң № 585 КМК-зының, Енисейниң хем-пароходствозунуң, Кызылдың аъш-чем садыының, Барыын-Хемчиктиң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери тиилекчилер болган. Оларга шилчиир Кызыл туктарны болгаш акша шаңналдарын тывыскан. Тываның сүт комбинадының «Тыва септелге-тудуг» трестиң, харылзаа эргелелиниң автобаазазының, Таңды райпозунуң, Каа-Хемниң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң чедиишкиннери дипломнар-биле демдеглеттинген.

Үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң, хандырылга черлериниң хөй-хөй ажылчыннары социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, күш-ажылга коммунистиг ёзу-биле хамаарылганың ёзулуг үлегерин көргүзүп турарлар.

Бөгүнгү наадымда эң эки хойжулар, саанчылар, кадарчылар болгаш мал ажылының өске-даа ажылдакчылары бирги чартык чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткениниң түңнелдерин үндүрүп, чылдың арткан үезинде боттандырар сорулгаларны чугаалажыр дээш чыглып келген-дир.

Кышкы үеде малдың баш санын камгалаар дээш партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, малчыннар болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа ажылдакчылары улуг күштү үндүрген. Совхозтарның, сүт-бараан фермаларының болгаш хойжу бригадаларның коллективтериниң хөй кезии шыңгыы шылгалданы багай эвес ажып эрткен.

Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери чартык чылда күрүнеге эът садарының планын 117,7, сүттүүн — 105, дүктүүн —140,8, чуурганың — 146,3 хуу күүсеткен. Мал ажылының продукциязының шынары элээн экижээн.

Малдың баш санын өстүрбүшаан, эът, сүт, дүк бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чарышка эки түңнелдерни Барыын-Хемчик, Эрзин районнар, «Барлык», «Революцияның чалбыыжы» болгаш «Торгалыг» совхозтар чедип алган. Олар чарыштың тиилекчилери болуп, шилчиир Кызыл туктарны акша шаңналдары-биле кады алганнар.

Шак ындыг эки түңнелдерни хөй-хөй сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалар база чедип алган. Чаржып турарларның мурнуку одуруунда СЭКП-ниң XXII съездизиниң аттыг совхозтуң Дөргүн, «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы, «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей сүт-бараан фермаларының коллективтери чорууп турар. Ол фермалар алды айларда бир инектен-не 962—1021 килограмм сүттү саап алган. Беежен ажыг саанчы инек бүрүзүнден-не 1000 ажыг килограмм сүттү саган. Ылаңгыя саанчылар — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтан Алдын-кыс Моңгуш 1605 кг, «Большевик» совхозта Таан Кара-Сал 1400 кг, «Саян» совхозта Марта Байкара 1311 кг сүттү тус-тус саап алганнар деп, Г. Ч. Ширшин демдеглээн.

Ажыл-агыйлар аразының мыйыстыг бода мал семиртир каттыжыышкыннарынга кышкы үеде 8 муң ажыг мал турган. Мал чемнери-биле хандырылга четпес-даа болза, малды чаа технология-биле азыраарга ооң баш санын долузу-биле камгалап алыр болгаш эът бүдүрерин көвүдедир арганы бээр дээрзин ук каттыжыышкыннарның дуржулгазы бадыткап турар. «Сукпак» каттыжыышкынга эки түңнелдер чедип алдынган. А. П. Ермоловтуң бригадазында кадарчылар бирги чартык чылда бир шарыжыктың хонукта ортумак немелде деңзизин 751 грамм чедирген.

Кыштаглаашкынның берге үезин туруштуг шыдажып эрткен хойжуларның, сакманчыларның кызымаккай күш-ажылын үнелээр ужурлуг бис. Эрткен чылдың кандаашкыны, ооң түңнелинде одарларда оът-сигенниң чегей болганы кыштаглаашкынны эрттирерипге, малдың төлүн камгалап алырынга, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге улуг

(Уланчызы 2-ги арында).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Республика Наадымының киржикчилериниң Тыва АССР-ниң бүгү малчыннарынга

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер! Бистиң республиканың малчыннарының амгы бо Наадымы бүгү совет улус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин херек кырында боттандырар дээш соруг кириишкинниг ажылдап турар онзагай үеде эртип турар. Бо чыл бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң амыдыралында чаа, эң чугула болуушкун-биле демдеглеттинген. 1982 чылдың майда болуп эрткен СЭКП ТК-ның Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чугаалажып көрген болгаш бадылаан, совет улустуң социал хөгжүлдезиниң болгаш чаагай чорууунуң өзүлдезиниң хемчээл талазы-биле туруп көрбээн улуг планын ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге соруг кирген совет улус кайгамчык улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш, 1982 чылдың болгаш беш чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседир дээш демисежип турар.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус дег, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, бо чылда элээн эки түңнелдерни чедип алган. Үлетпүрнүң ажылдакчылары чартык чыл планнарын ажыр күүсеткен болгаш пландан 2 миллион рубль ажыг түңнүг продукцияны сайгарган. Тудуг организацияларының, транспорттуң, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының хөй-хөй коллективтери ажылынга эки түңнелдерни чедип алган. Тываның малчыннары алды айларда күрүнеге эът садар планын — 117,7 хуу, сүттү —105, дүктү — 140,8, чуурганы — 146,3 хуу күүсеткен.

Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш демиселге мал ажылының хөй-хөй ажылдакчылары күш-ажылчы эрес-шудургу чорууун көргүскен болгаш бедик көргүзүглерни чедип алган. Эртип турар чылдың бирги чартыында мал продуктуларын көвүдедир, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр талазы-биле бедик көргүзүглерни «Малчын» совхозтуң хойжу бригадазы (бригадири О. Х. Чамзы), «Дөң-Терезин» совхозтуң хойжу бригадазы (бригадири Д. С. Ооржак), «Чодураа» совхозтуң сүт-бараан фермазы (эргелекчизи О. Ч. Сырат) болгаш өскелер-даа чедип алганнар. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу Ондар Аяк-Хээ бодунга быжыглаттынган төрүүр хойларындан чүс башка онааштыр 130 хураганны камгалап алган. «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу С. К. Ночанай —124-тү камгалап алган. «Малчын» совхозтуң сарлыкчызы Доспан Очур, «Хемчик» совхозтан — Саая Нур-Базыр, «Шекпээр» совхозтан — Ламажик Идээнен төрүүр чүс сарлыкка онааштыр 92-96 бызааны камгалап алган, «Искра» совхозтуң чылгычызы Моңгуш Дачый-оол, «Мөрен» совхозтан Лапсан Бүрбүүжүк төрүүр чүс беге онаштыр 86-100 кулунну алган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы Моңгуш Алдын-кыс бир инектен 1605 килограмм сүттү саап алган.

Ооң-биле кады бисте ажыглаттынмаан курлавырлар барын бирги чартык чылдың түңнелдери көргүзүп турар. Мурнакчылар-биле дөмей байдалдарда ажылдап турар чамдык малчыннар эътти, сүттү, дүктү, ээзэшти ап, чаш малды бүрүн камгалап албайн турар. Ындыг чорук шупту малчыннар мурнакчылар ышкаш ак сеткилдиг болгаш шудургу ажылдавайн турарын көргүзүп турар, а ... дыктары ажылга чогаадыкчы, идепкейлиг чорууун иперетпес, а бир чамдык таварылгаларда даасхан херээнге харысалга чок, чурум үрээр чорууун көргүзүп турарын херечилеп турар.

Төрээн чуртунуң мурнунга хүлээлгезин эки билир, ажылдың даандырган участогунга чогаадыкчы ёзу-биле ным ажылдап турар болдур, ол бедик көргүзүглерни доктаамал чедип алыр дээрзин амыдырал тодаргайы-биле бадыткап көргүскен.

Бистиң республиканың бүгү малчыннары моон соңгаар кайы хире чедиишкиннг ажылдаар болдур оортан 1982 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарының, база социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкиннг күүселдези, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларының чедиишкиннг боттандырылгазы улуу-биле хамаарыжыр.

БИСТЕР. РЕСПУБЛИКАНЫҢ НААДЫМЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ ТЫВА АССР-НИҢ БҮГҮ МАЛЧЫННАРЫН КЫЙГЫРАРЫВЫС БОЛЗА:

— Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш, ооң шынарын экижидер, малдың баш санын камгалаарын болгаш өстүрерин бедидер дээш социалистиг чарышты улам калбартыр;

— малды семиртириниң болгаш ажаап-тежээриниң интенсивтиг аргаларын шудургу ажыглап киирер, хонукта ортумак немелде деңзини болгаш сүт саалдазының эң бедик деңнелин чедип алырынга таарымчалыг чайгы кадат үезин эң чөптүг ажыглаар, ээзэш деңзилиг, арган малдарны күрүнеге дужаарын бодурбас;

— ферма бүрүзүнге, хойжу бригада бүрүзүнге мал чемнериниң идегелдиг курлавырын тургузар, кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенир, мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малдың чемгерилгезин долу чергези-биле боттандырып, ажаалда-тежээлдезин экижидер;

— чем цехтерин болгаш мал чеми белеткээр бүгү техниканы чогуур үезинде болгаш шынарлыг септээр, белеткеттинген бүгү бедүүн чемнерни шуптузун келир кышкы малга таарыштыр белеткээш бээри-биле чем цехтериниң чаа эгелээн тудугларын хуусаазында доозар;

— мал ажылында эдержилге кампаниязын бедик деңнелге эрттирерин хандырар, эдержилгеге төрүүр баш бүрүзүн киирерин чедип алыр, хойнуң төрүүрүн кол кезиинде декабрь, январь айларда болур кылдыр тарып боозадылганы чорудурунче онзагай кичээнгейни салыр;

— зоотехниктиг болгаш ветеринарлыг ажылды доктаамал сайзыраңгайжыдар, сүт-бараан фермаларынга болгаш малчыннар турлагларынга чогуур ветеринар-санитарлыг байдалды тургузар;

— күш-ажылга коммунистиг хамаарылга дээш демиселди калбартыр, ак сеткилдиг эвес, чурум-сагылга үрээр чоруктарның кандыг-даа илерээшкиннери-биле шиитпирлиг демисежир, бүдүрүлгениң мурнакчыларын бүгү талалыг деткиир.

Эргим эштер! Чурттуң экономиказын быжыглаарынга болгаш совет улустуң чаагай чорууунуң бедииринге эң онзагай ужур-дузалыг улус ажыл-агыйының онзагай чугула адыры болур кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдери дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазан аажок улуг сагыш салыышкынны илередип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседири дээш, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш, он бирги беш чылдың күрүне планнарын күүседиринге идегелдиг магадылалды тургузары дээш бүгү күжүвүстү, билиивисти болгаш дуржулгавысты бээрин төрээн Коммунистиг партиявыска болгаш Совет чазакка бузурээлин туп бис.

Кыйгырыгны 1982 чылдың июль 17-де хүлээп алган.

СЭКП ТК-га хурал

Эвилеледишкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының партия крайкомнарының, обкомнарының чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның удурттукчуларының чөвүлел хуралы июль 16-да СЭКП ТК-га болган. Минералдыг чемиш чидилгелерни, үнүштерни химиктиг арга-биле камгалаар бүдүмелдерни болгаш оларның чиг-эдин бүдүрүп турар үлетпүр бүдүрүлгелериниң гуудуун болгаш оларны ажыглалга киирерин партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң негелделеринге дүүштүр дүргедедир талазы-биле айтырыгларны анаа чугаалашкан.

Ол айтырыг талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. А. Костандов кылган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев хуралга чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, Н. В. Мартынов, И. Т. Новиков, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң харысалгалыг ажылдакчылары хуралдың ажылынга киришкен.

(СЭТА).

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

Металлургия —социалистиг экономиканың үндезини. Шойну, каңны, демир рудазын бистиң чуртувуста дыка хөйнү ээлдирип турар, ол талазы-биле биске деңнежир чурт делегейде чок.

Бо дугайында чугаа Металлургтуң хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралга болган. Ук хурал июль 16-да Москвага болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Э. Дымшиц, бүдүрүлгениң мурнакчылары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, пайысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери президиумга олурганнар.

ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанец, болгаш ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри П. Ф. Ломако олар илеткел кылганнар.

(СЭТА-ның корр).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязы 1982 чылдың июль 19-та 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттар төлээлекчилериниң хуралы 1982 чылдың июль 19-та 9 шак 30 минутада, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ — ТӨРЭЭН ЧУРТКА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

бергедээшкиннерни болдурган. Ынчалзажок малчыннарның кызымак ажылдап келгениниң ачызында ол бергелерни коллуунда ажып эрткен бис.

Чөөн-Хемчик, Тожу, Эрзин, Тес-Хем районнарының малчыннары төрүүр 100 хой, өшкү бүрүзүнден 82—86 анай, хураганны камгалап алган. Олар хой, өшкүнүң баш санын база көвүдедир өстүрер аргалыг болган. 40-ажыг хойжу бригада төрүүр чүс баш малга онаашпыр 85 болгаш оон-даа хөй анай, хураганны, 150 малчын — 100-тен хөй толду камгалап, өстүрген. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чечектиг бригадазы (бригадири Моңгуш Маадыр-оол) төрүүр 100 хойдан-на 106 хураганны, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы бригадазы (бригадири Куулар Байыр-оол) — 103 хураганны менди камгалап, доруктурган. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу Аяк-Хээ Ондар 100 хойга онаашпыр 130 хураганны, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Маадыр-оол Ооржак — 125, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Сувак-оол Кочанай — 124, «Бай-Тал» совхозтуң хойжузу Сапык Делгер-оол— 118 хураганны камгалап өстүрген.

Чылгычылар, сарлыкчылар, инекчилер, тевежилер база-ла эки ажылдаан. «Малчын», «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарның сарлыкчылары Очур Доспан, Күр-Бавыр Саая, Иизэвеен Ламажык 100 баш сарлыктан-на 92—96 бызааны камгалап алганнар.

«Май 1» совхозтан Мария Ак, «Тере-Хөл» совхозтан Кол Сарыг-оол 85—94 ивя анайларын алган. Чылгычылар «Искра» совхозтан Моңгуш Дачый-оол, «Мөрендек» Лопсан Бүрбүүжүк 86—100 кулунну алган.

Мал ажылын хөгжүдери дээш демиселге бызаа болгаш хаван ажаакчылары база улуг үүлү киирип турар. Оларның дыка хөйү бедик көргүзүглерни чедип ап турар. «Барлык» совхозтуң бызаа ажаакчызы Часкалмаа Күжүгет, «Тиилелгеден» Чечекмаа Моңгуш олар эки ажылдап турар. «Көк-Тей» болгаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның хаван ажаакчылары Семизей Куулар биле Клавдия Байыр-оол хонукта 300—340 грамм немелде деңзини алганнар.

Чаңгыс сөс-биле чугааларга, эштер, күш-ажылы-биле эң-не бедик үнелээшкинни болгаш өөрүп четтириишкинни ап турар кайгамчык ажылчылар бисте хөй.

Мал ажылын хөгжүдеринге ачы-хавылазы, бедик бүдүрүлгечи көргүзүглери дээш, бөлүк малчыннарга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» хүндүлүг аттарны тывыскан. Элээн хөй малчыннар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Бирги чартык чылдың түңнелдери-биле бедик көргүзүглери дээш мал ажылының 268 ажылдакчылары, оон иштинде 152 хойжу, 33 саанчы, хөй-хөй механизаторлар, бригадирлер, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери болгаш өске-даа ажылдакчылар өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Г. Ч. Ширшин мал ажылының бүгү мурнакчыларынга чедип алган чедиишкиннери дээш чүректиң ханызындан өөрүп байырны чедирип, оларга өөрүп четтириишкинни илергейлээн, күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерни, каң дег кадыкшылды болгаш чаагай аас-кежикти күзээн.

Бир эвес бүгү-ле партия, совет, ажыл-агый органнары, мал ажылының ажылдакчылары мурнакчыларның дуржулгазын, бүгү бар-ла курлавырларны мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттиреринге, мал продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге долу ажыглаар болза, мал ажылын хөгжүдеринге чедиишкиннер оон-даа хөй болур ийик деп, Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

Мал бажын көвүдедири, ооң камгалалын хандырары мал ажылдакчыларының кол сорулгазы болур. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, республикада малдың өлүп хоралары элээн кызырылган. Ынчалза-даа Таңды, Бии-Хем, Өвүр, Кызыл, Тожу, Улуг-Хем районнарда малдың хорамчазы көвүдээн.

Совхозтарда малдың чаш төлүн камгалап ап турарында улуг четпестер бар, ооң түңнелинде төрүүр чүс малга онаашпыр чүгле 44 бызаа, 77 анай, хураган, азы эрткен чылдыындан эвээш болган. Ылаңгыя Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем, Кызыл, Өвүр районнарда малдың чаш төлү дыка эвээш алдынган.

Малдың чаш төлүнүң эвээш алдынганы, элээн хөй малдың өлүп хорааны, ооң баш санын кудуладырынга чедирген. Ындыг байдал Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарга хамааржыр.

Хөй-хөй совхозтарда төрүүр малдың баш санының эвээжеп турары улуг дүвүрээзинни болдуруп турар. Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик ниити коданнарда төрүүр инектерниң деңзигүүрү чүгле 31—36 хуу, хой, өшкүнүү 33—37 хуу боол турар.

Кыштаглаашкынга хөй-хөй совхозтар четпес белеткенген. Чамдык ажыл-агыйларда малды тургузу азыраарынче шилчидерин организас чок ботандырып, суг-биле хандырарын үзүктелдирип турганнар. Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Кызыл болгаш өске-даа районнарда чамдык совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери кыштаглаашкынның чорул турарының байдалын кошкак контрольдааннар. Чамдык совхозтарга аарыг болгаш арган-дорган малдарны азырап, чемгерип база эмнээри-биле чогуур өйүнде аңгылап үспээн, эмнелге-профилактиктиг хемчеглерни чогуур деңнелге тургуспаан. Хөй-хөй ажыл-агыйларга одарларны база мал чемнерин чөп ажыглаваан. Кормоцехтер, кормокухнялар багай ажылдап келген. Кодан малды чемгереринге четчир санныг шагжалар база суггарар херекселдер-биле хандырбаан.

Малдың өлүп, хораашкынының чылдагаанын чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары мал чеминиң чедишпези-биле тайылбырлап турар. Ол багай салдарны чедирген болбайн аан. Бүдүрүлгечи көргүзүглерниң кудузун чүгле ооң-биле тайылбырлаары болза, таарышпас. Ооң чылдагааны — кыштаглаашкынга чогуур өйүнде эвес, багай белеткенгенинде, малчыннар ортузунга кижизидилге ажылының кошкаанда дээрзин демдеглезе чогуур.

Чамдык ажыл-агыйларда, бригадаларда болгаш фермаларда кижилер-биле органзакчы болгаш политмассалыг ажылды чогуур деңнелге тургуспааның ол чазыглар, четпестер бадыткап турар-дыр. Мал ажылынга комплекстиг, практиктиг сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле органзас ажыл-агыйжы хемчеглерни боттандырып турарында база улуг четпестер турган. Эң бедик эчис түңнелдер дээш, даандырган ажыл-херек дээш малчын, бүрүзүнүң, специалистерниң хууда харыысалгазын бедидери эргежок чугула. Ол болза СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр ажылдаар турарывыс амгы үеде онза чугула болуп турар.

Хөй-хөй районнар болгаш совхозтар коллективтери чылдың бирги чартыында багай эвес ажылдаан болгаш мал продуктуларын күрүнеге садарының планнарын күүсеткен. Ол-ла үеде чамдык районнар болгаш ажыл-агыйлар ону күүседип шыдаваан.

Республикага ниитизи-биле чартык чыл дургузунда күрүнеге сүттү эрткен чылдың ол үезинде турганындан 470 тоннаны азы 3,5 хуу эвээшти саткан. Улуг-Хем район болгаш 12 совхоз, ооң иштинде «Найырал», «ҮТКА 25 чылы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Өөк», «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», «Кара-Хаак» база өске-даа чамдык ажыл-агыйлар сүт садарының планын күүседип шыдаваан. Эрткен чылдың алды айларынга деңнээрге, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Эрзин районнар сүт садарын кудулаткан.

Сүт садарының кудулап турарының бир чылдагааны болза, сүт саалдазының эвээжеп турарында. Бир эвес эрткен чылын республиканың совхозтарынга чартык чыл дургузунда бир инектен 668 кг сүттү сагган турган болза, бо чылын оон 67 кг-ны эвээшти сагган. Тожу, Бии-Хем, Тес-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарга сүт саалдазы дыка кудулаан.

«Өөк» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар чартык чылда эът садарының планын күүсетпээн.

Чылдың ийиги чартыында күрүнеге 16,3 муң тонна эътти, 14,5 муң тонна сүттү, 1483 тонна дүктү, 5,3 миллион чуурганы садары эргежок чугула. Бо чылга доктааттынган онаалдаларны чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседир — республиканың малчыннарының, бүгү ажылчы чоннарының мурнунда туруп турар харыысалгалыг сорулга бо. Ону күүседириниң бүгү болдунар аргалары бар.

«1982 чылдың одарладыышкын үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң болгаш 1982-1983 чылдар үезинде мал кыштагладыышкынга чемнерниң эргежок чугула курлавырларын тургузарының талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хүлээп алган. Мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ол доктаалда айыткан. Малды одарладып семиртириниң, чаш төлүн алырының, малдарның эдержилгезин база тарын боозадылгазын организастаарының талазы-биле онаалдаларны район бүрүзүнге чедирген. Ол сорулгаларны шиитпирлээриниң практиктиг хемчеглерни совхоз бүрүзүнге, ферма, бригада бүрүзүнге эки бодап тургаш, ажылдап кылгаш, боттандырза чогуур.

Малдарны бедик дагларда одарларга семиртип кадарарынга болгаш семиртилге шөлдеринге семиртип азыраарынга онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Бистиң кол курлавырывыс ол. Дужаар ужурлуг бүгү малдарны түс-түс коданнар кылдыр үзүп тургузар херек. Күш-деңгелин шынарак болдурары-биле оларны эң эки одарларга кадарары, эргежок чугула немелде чемнерни бээри негеттинип турар.

Күрүнеге сүт садарының талазы-биле планны база хүлээлгелерни күүседир дээш бүгү хемчеглерни алыр херек. Ам чаңгыс-даа хүн үзүктелиишкин болдурбайн, сүт бүдүрерин хүн бүрү көвүдедири чугула. Саар инектерни эң эки одарларга тургузары дүн, хүн, чок кадарарын органзастаары, оларны чаа кескен сиген, концентраттар, минералдыг холуксаалар-биле немей чемгерери, суг-биле үзүктел чок хандырары эргежок чугула. Сарлыктарны саар талазы-биле онаалдаларны күүседирин хандырар херек. Дужаап турар сүттүң шынарын бедидеринге онза кичээнгейни салыр.

Эът, сүт болгаш өске-даа продукция курлавырларын көвүдедиринге чогуур садыышкынны хамаатыларның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның дузалал ажыл-агыйлары киирер ужурлуг. Ол чугула болгаш херек ажылды СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, кедээ ажыл-агый эргелелдери, парткомнар, кедээ Советтер, совхозтар удуртукчулары онза контрольга алыр ужурлуг. Кедээде өг-бүле бүрүзү болуңуң хуузунда ажыл-агыйынга малдыг, куштуг, ногаа өстүргей турарын чедип алыр херек. Малды, сүттү болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын чондан садып алырын эки организастаары эргежок чугула. Белеткел организацияларының, оларның ажылдакчылары маңаа идепкейлиг болгаш чогаадыкчы чоруун илередир ужурлуг.

Бо чылын дүк садып алырының планын чедиишкинниг күүседириниң бүгү-ле болдунар аргалары бар. Сорулга чүл дээрге, хой кыргылдазын бо хүннерде дораан доозары болур. Кыргып алган дүктү чидириг чокка, бүрүнү-биле белеткел пунктуларынга чедирер, ол продукцияны фабрикаларның шын хүлээп алырын хайгаараар.

Хойларны тарып боозадырын чогуур үезинде организастаары эң-не харыысалгалыг сорулга болуп турар. Хойну тарып боозадыр бүгү пунктуларны чоокку хүннерде белеткээри, бүдүрүкчү кошкарларның байдалын хынап көөрү, коданнарны таарыштыр тургузарының база пунктуга эккээриниң планын кылыры эргежок чугула. Тарып боозадыр техниктерни белеткээринге онза кичээнгейни салыр. Хой ажылынга оолдаашкын бо чылдың декабрьда эгелээш, 1983 чылдың февральдың төнчүзүнде доостур кылдыр, ол чугула кампанияны эң-не кыска хуусаада шынарлыг эрттирерин хандырар херек.

Малдың келир кыштаглаашкынынга белеткенир талазы-биле ажылды чер болганга калбартып чорудар. Чурттаар бажыңнарының, кызыл-булуңнарның, чунар бажыңнарның, мал кажаалыарының септелгезин орай күсче соңгаарлатпайн, коллдуунда чайгы үеде доозуп алыры эргежок чугула. Оттулар чүүлдү кыштагларга сөөртүп чедирер дугайында ам-на сагыш салыр, чем пехтерниин, чем кылыр черлерниң, чем белеткээр техниканың септелгезин эгелээр, малга чем каап бээр савалырны, сут кудар деспилерни четчир кылдыр кылып алыр, бар кудуктарны чогуур үезинде аайлап таарыштырар херек. Мал кыштаглаашкынынга белеткелге малчын бүрүзү эң-не идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Бирги ээлчегниң, канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг ажыл-агый-политиктиг чугула сорулгазы болза, мал чемнериниң белеткели болур. Эрткен кыштаглаашкындан чогуур түңнелдерни кылыр болгаш ниитиниң мал ажылын база хамаатыларның хуузунда малын чемнер-биле четчир кылдыр хандырар херек. 225 муң тонна сигенни, 80 муң тонна сенажты, 7 муң тонна витаминниг сиген далганын, 390 муң тонна силосту, өске-даа хөй чемнерни белеткеп алза чогуур. Июльдуң 16-га чедир 12,4 муң тонна сигенни, 8,9 муң тонна сенажты, 1,4 муң тонна витаминниг сиген далганын, 4,9 муң тонна будук-бүрүнү белеткээн. Ол хелчок эвээштир. Чамдык районнар, ылаңгыя Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Эрзин болгаш өске-даа районнар чемнер белеткээрин кончуг оожум чорудуп турар. Мал чемнерин бүдүреринде ажылдап турар кижилер болгаш техника ам-даа эвээш. Совхозтарда бар 44 АВМ-ниң чүгле 33-ү ажылдап турар.

Ам эң-не чугула чүве—чемнер белеткединге техника санын көвүдедири, оон бедик бүдүрүкчүлүүн хандырары. Сиген, сенаж болгаш далган кылыр сиген белеткээриниге тараа комбайннарын база одуругулай алыр жаткаларны ажыглаар херек. Бо чылын дыка хөй черлерде аза-огу делгем шөлдерде аажок үнген, ону жатка болгаш комбайн-биле кестиреринче дораан кирер херек.

Сигенни бар-ла черлерден: тараа шөлүнден, шынаалардан, одарлардан, арга-арыг иштинден, чоогалардан, тулаалардан, оруктар болгаш бугалар кыдыгларындан, хемнер, хөлдер эриктеринден кезер болза чогуур. Ол ажылга хоорайларның болгаш суурларның чурттакчыларын, школачыларны, пенсионерлерни, шөлээлээннерни, студентилерни болгаш өөреникчилерни хаара тудар. Мурнакчы хойжуларның үлегерин өзугаар, хойжу өг-бүле бүрүзү болуңуң кужу-биле 15-20 тонна сенаж эвээш эвес сигенни белеткеп алыр. Кедээ суурларның чурттакчыларынга, бүдүрүлгелер, албан черлери, организациялар коллективтеринге тодаргай онаалдаы бергеш, ону чугаа чокка күүседирип чедип алыры эргежок чугула. Ийиги кезилдеде сигенниң эки дужудун алыр дээш хөй чылдыг сигеннерниң ажаалдазын экижидери негеттинип турар. Белеткеп турар чемнерниң шынарынче онза кичээнгейни салыр херек.

Дужут ажаап алыышкынынга белеткелди күштелдирер. Комбайннарның, тараа арыглаар техниканың септелгезин чоокку хүннерде доозар, шаңнарны база складтарны белеткээр. Чугула сорулга болза, механизатор кадрларны четчир санныг кылдыр белеткеп алыры.

Кедээниң ажыл-ишчилеринде чугула болгаш соңгаарлатпас ажыл-херектер хөй деп, Г.Ч. Ширшин түңнелинде чугаалаан. Ам эң-не кол чүве—бүдүрүлге участогу бүрүзүнге ажылды мергежилдиг организастаары, кижилерни шын таарыштыр тургузары, оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын база бедик сагылга-чурумнуг болурун хандырары. Партия комитеттери, партия эге организациялары, совет, ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары кедээ ажылчы чоннарның ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирер, кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база садарын көвүдедири дээш, камгалга база хумагалыг чорук, материал-чиг-эт курлавырларын, акша-хереңгини ажыл-агыйжы өзу-биле ажыглаары, ажылдың бедик эчис түңнелдерин чедип алыры дээш социалистиг чарышты эки органзастаар ужурлуг.

Малчыннар, кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери, республиканың бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылыр болгаш 1982 чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге бүгү күштерин салыр болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн телептиг уткуур дээрзинге бүзүрелин илеткелчи илереткен.

• • •

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Б. С. Нүрзат, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң директору В. И. Жирнов, Бии-Хемде «Саян» совхозтуң саанчызы Р. Н. Кулинарий, Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу О. Д. Моңгуш, Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң сарлык кадарчызы К. С. Оделик олар хуралга чүве чугаалааш, оларның төлээлеп келген коллективтери бирги чартык чылда чедип алган чедиишкиннерин быжыглавышаан, чыл төнчүзүнге чедир арткан айларда мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң база СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш улуг күжениишкинниг, бедик тура-соруктуг ажылдаар дээрзин чыылганнарга бүзүреткен.

Бистиң чарыштыг кожавыс—Хакас автономнуг облазтың делегациязының удуртукчузу, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профблчөвүлел обкомунуң даргазы Ю. В. Кузьмичёв наадымның киржикчилеринге байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Кызылдың школаларының пионерлери наадымның киржикчилеринге байыр чедирген.

Ниитиниң малының баш санын өстүрбүшаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, келир кыштаглаашкынга баш удур эки белеткенип, малга четчир чемнерни белеткеп алыр дээш бүгү күштү салып, бар арга-курлавырларны долу ажыглап тургаш, бир демниг ажылдаарынче республиканың бүгү малчыннарга, кедээ ишчилерге кыйгырыгны Наадымның киржикчилери хүлээп алган.

1982 чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, оларның шынарын экижидер, малдың баш санын өстүрер талазы-биле районнарның, совхозтарның, мал ажылының ажылдакчыларының социалистиг чарыжынга тиилекчи болган Барыын-Хемчик, Эрзин районнарга, «Барлык», «Революцияның чалбыыжы», «Торгалыг» совхозтарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын акша шаңналдары-биле кады ук районнарның, совхозтарның төлээлеринге тывыскан.

Мал ажылынга ур үеде уре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш шаңнаткан хөй-хөй мурнакчыларга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны», «Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги» хүндүлүг аттарның дипломнарын, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме байырлыг байдалга тывыскаш, моон соңгаар-даа күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни, чаагай амыдыралды оларга күзээн.

Түңнелинде Наадымның киржикчилеринге тураскааткан байырлал концертин чыылганнар улуг сонуургал-биле көрген.

Хуралдың киржикчилери чапсар үезинде. В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Чаа тудуг—Саян-Шушенск ГЭС-те

Он бирги беш чылдың чаа тудугларының бирээзинге Саян-Шушенск ГЭС база хамааржыр. Ында бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң бүгү-ле булуңнарындан оолдар, кыстар кээп ажылдап турар. Чээрби хире эртем-шинчилел институттары, бир муң ажыг үлетпүр бүдүрүлге черлери оон төлевилел ажылдарынга база тудуунга киржип турар.

ЧУРУКТА: Ук ГЭС-те мурнакчы бригадаларының бирээзинге Сергей Коленковтуң (он талазындан бир дугаарында) удурткан коллективи база хамааржыр. Ооң бөлүк кежигүннери.

И. КИРЬЯНОВТУҢ фотозу.

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН АЖЫР

Бүүрээ-Кара-Сугнуң кадыр-берти аайлыг эвес, аъттыг кижи чоруур оруктар безин санныг. Торгалыг хемниң бажы черле ындыг. Трактор оруу бар-даа болза, чолаачылар бергезинден олап чорук савас. Ылаңгыя чаъс-чаашкын соонда дыка айыылдыг апаар. Ынчангаш Даш-оол ийи шоодай дүктү аъдынга артынгаш, Бүүрээ-Кара-Сугнуң аксында Аът-Чуглурже чортуп бадыпкан...

Кыргыс Сундуевич Даш-оол —Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазында мурнакчы хойжуларның бирээзи. Ооң совхоз төвүнде келгениниң дүүн кежээ-ле дыңнааш, эртежик конторага чедип келдим. А малчыным, черле эртежи болгаш, мени мурнапкан болду.

— Бо чазын саргы кончуг хөй болган. Мал эмчизи Елизавета Кууларның сүмези-биле хойну дусталап, хой кадарар черлерни таарыштырып турганывыстын түңнелинде дүгүвүс чүгээр болду. Мээң планым-даа, социалистиг хүлээлгем-даа күүсеттинген—деп, Кыргыс Сундуевич чугаалап ор.

Ырак-узак, кадыр-берт черде болгаш, хойну кыргылыры база белен эвес. Аал чоок турган болза, шефтээр улус безин хөй болур болгай. Ынчалза-даа ук ажыл чогумчалыг доозулган. Төрүүр чүс хойга онаашпыр камгалап алган хураган база хүлээлгеден ажыг. Бо дээрге малчыннарның республика наадымынга ооң багай эвес белээ болган.

Бүүрээ-Кара-Сугну ам көрген кижи, шынап-ла магадаар: «базарга—көк, эдерге—хек» деп чүве ында. Бо чылын аңаа чаъс элбек болганындан оът-сиген чаагай. Кат болгаш тоорук база аажок үнүп турар. Аалдың школачы уруглары оларның быжарын четтикпейн манап, хой кадарып азы бызаа бажы дозуп чорааш, айны азы эмишкеекти бо-ла казып эккээр. Даш-оолдарның өске уруглары улгаткан. Нина — кижи эмчизи, Юра бухгалтер, Алексей чолаачы, Роля мал эмчизи, а Сулейман Совет Армияның хүрээлеңинде. Ажы-төлүнүң мынчаар өзүп, чонга бараан болу бергенинге ада-иези өөрүп чоруур.

Кыргыс Сундуевич хойжулап келген үезинде черле хоомай ажылдап көрбээн. Ооң ам тос чыл хой малдан турары бо. Оңгу беш чылды чедиишкинниг доосказ. Шаңнал-макталды-даа үргүлчү ап келген. Совхозтуң ажылчыннары ону чоокта чаа Өвүр район Совединиң депутадынга соңгаан.

Бо хүннерде Даш-оол Успа-Хел шынаазында сиген кезип турар. Ында сигенниң дужүдү эрткен чылдыындан эки. Удавас аңаа уругларының чамдызы база ачазынга дузалажып чедип келир. Ынчангаш келир кыжын хойга четчир мал чемин олар белеткеп алырлар.

Д. НАЙГЫН-ООЛ.
Өвүр район.

Чайлаглардан медээлер

ДУРЖУЛГАМ МЫНДЫГ

Бистиң чуртувуска аъш-чем айтырыын чедиишкинниг шиитпирлээр талазы-биле Коммунистиг партияның ап чорудуп турары хемчеглерин амыдыралга боттандырары материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар кедээ ажыл-ишчилер—бистиң кол сорулгавыс.

Бистиң «Чаа орук» совхоз чүгле районда эвес, харын республикада хөй малдыг ажыл-агыйларының бирээзи. Совхозтуң экономиказының кол үндезини—хой ажылы.

Мен бодум № 4 хойжу бригадада хой малдан ажылдааным бээр 17 чыл болуп тур мен. Оон хөй кезиин төрүүр хойга ажылдап, багай эвес көргүзүглерни чедип ап келдим.

Оңгу беш чылда мен төрүүр 100 баш хойга онаашпыр ортумаа-биле 102 хураганны камгалап ап, дүк талазы-биле көргүзүүм база багай эвес болуп келген. Эрткен чылын 300 хойдан 329 хураганны камгалап алган мен.

Бо чылын мээң коданымда 469 хой бар. Төрүүр чүс хойга онаашпыр 100 хураганны, бир хойдан 1,7 кг дүктү кыргып алдым. Бодумнуң дуржулгамдан чамдык чүүлдерни маңаа чугаалап көрейн. Чайгы, күскү үелерде хойну эки семиртип алыр дээш одар-чайлагны солуп, малды эртен эрте одарже үндүргеш, караңгы имир дүшкүже кадарар кижи мен. Ол багай эвес түңнелди берип турар.

Хойларымны кыргылда пунктузунга сүрүп чедиргеш, кичээнгейлиг хайгаарап турар кыргыдар мен. Чамдык кыргыкчылар далажып кыргааш, хойнуң кежин кезиптер боор чүве. Ону болдурбас дээш пунктуга үргүлчү көөр, хайгаараар апаар. Кыргылдада доостурга, мал эмчизиниң удуртулгазы-биле малдың кеъш аарыгларынга удур чуулданы чорудуп турар мен. келдим.

Хойнуң тарып боозадылгазын чогуур өй-шаанда чорудары чугула. Ылаңгыя хойну декабрь-февраль айларда төрүдерге, хой семис-шыырак турар болгаш төлү база шыырак болуру билдингир. Ынчангаш хойну эрте төрүдеринче улуг кичээнгейни салып турар мен.

Малга четчир чемнерни белеткеп алыр дээш чайын улуг күш үндүрүп ажылдаар кижи мен.

Кыжын малдың одарын шын таарыштырар херек, а кажан боозу улгады бергенде, чоокку одарларга кадарары черле шын.

Ам бистиң бригаданың малчыннары мал чеми белеткээринде бүрүн хаара туттунган.

А. СЕВИЛБАА,
Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

СЕМИРТИЛГЕ

Таңдыда хөй хойлуг ажыл-агыйларның бирээзи Тока аттыг совхозтуң хойжулары эрткен кышты бергедеп ашкаш, хөй чидириглерге таварышканындан мал төлү алырының планын күүсетпээн. Каъктың ийи дугаар хойжу бригадазының малчыны Сотпа Адыг-оол 100 хойдан-на 91 хураганны камгалап, өстүрген болгаш бир хойдан 4,6 килограмм дүктү кыргып, күрүнеге дужааган. Төрүүр хой коданнарында ол эң бедик көргүзүглүг болуп турар.

Малдың баш санын камгалаар, дүк кыргып, дужаар талазы-биле чүгээр көргүзүглерни база ол-да бригаданың (бригадир Н. Агбай-оол) ирт, кошкар кадарчылары чедип алган. Дуржулгалыг кадарчы Доңгак Хүргүл-оол 614 баш иртин кыштап хүн ажырган болгаш бир иртен-не ортумаа-биле 5,5 кг дүктү кыргаан. Ол күрүнеге садар иртттерниң бирээзин-не 75 кг чедир семирткеш, дужаарын хүлээнген. Ол ышкаш хойжулар Кыргыс Кара-оол, Куулар Сазыг, Александр Түлүш дээш өскелер-даа дүк кыргылырының планын ажыр күүсеткеннер.

Бригада ниитизи-биле 30,5 тонна дүк кыргып, садар планын 35 тоннага күүседир, бир иртти-ле 75 килограммдан эвээш эвес дириг деңзилиг кылдыр семиртир сорулганы салгап ажылдап турар.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ ДОРТ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле Тываның профэвилелдер организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны профоблчөвүлелдиң чоокта чаа эрткен III пленумунга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди профэвилелдерниң Тыва область чөвүлелиниң даргазы Ш. П. Куулар кылган.

Илеткел талазы-биле көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы К. Ч. Ширшин, «Хемчик» совхозтуң директору О. Д. Сарыглар, Тараа продуктулар бүдүрүлге эргелелиниң начальниги С. М. Неделин, көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы А. Т. Сотпа, «Найырал» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Т. Д. Чечек-оол, Таңды районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы Д. Д. Дардаш болгаш өскелер-даа санал берген.

Бүгү совет улус-биле бир демей, бистиң республиканың ажылчы чоннары, профэвилел организациялары СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Аъш-чем программазын бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнмүшаан, ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп алган дээрзин илеткелчи болгаш санал бергеннер сеткил ханымышкыны-биле демдеглээн. Ол бүгү болза совет кижилерниң чаагай чорууң улам ыңай бедидериниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салдынышкынының чаа чайынналчак илерээшкининиң тодаргай бадыткалы болур.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын боттандырарынга холбаштыр республиканың партия организацияларының сорулгаларының дугайын чугаалашкан СЭКП обкомунуң VI пленумунга республикага мал болгаш чер ажылын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле чедип алыр тодаргай хемчеглерни айыткан. Ынчангаш ол бүгүнү амыдыралга боттандырарынга эң идепкейлиг киржири профэвилел организацияларының бирги чергениң эң чугула сорулгазы болур дээрзин пленумнуң киржикчилери бир үн-биле демдеглээннер.

Улус ажыл-агыйының эң чугула сорулгаларын шалыпкын шиитпирлээринге дээштиг салдар чедирер арга-метод социалистиг чарыш болур. «Бүгү агроүлетпүр комплекзинин хаара тудкан турарынга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң шынары болгаш ажыктыы дээш эң бедик эштиг түңнелдер дээш демиселге идег баары —профэвилелдерниң дорт хүлээлгези» деп, СЭКП ТК-ның май Пленумунга эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Социалистиг чарышты организастаарынга республиканың профэвилел организациялары чамдык дуржулганы чедип алганы, ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур ону ажыл-ишчилерниң ортузунга улам калбартканы илеткелчи болгаш санал берген эштер чижектер-биле көргүскен.

Ниитизи-биле алырга көдээ ажыл-ишчилер чарышка идепкейлиг киржип, бо чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле багай эвес түңнелдерни чедип алган. Чартык чылда күрүнеге эът садар план 117,7 хуу, сүттүү —105 хуу, дүктүү —140,8 хуу, дагаа чуургазын садары 146,3 хуу күүсеттинген.

Малдың баш санын өстүрбүшаан, эътти, сүттү болгаш дүктү бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка Барыын-Хемчик, Эрзин районнар, «Барлык», «Революцияның чалбыыжы», «Торгалыг» совхозтар эң эки түңнелдерни чедип алган. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому бирги чартык чылдың түңнелин үндүргеш, чарышка тиилекчи болган үстүнде районнарга болгаш ажыл-агыйларга шилчиир Кызыл туктарны база акша шаңналдарын тывыскан. Оон-биле кады үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында ол-ла үеде эки түңнелдерни чедип алган коллективтер база эвээш эвес.

Ынчалзажок профэвилелиниң адырлар аайы-биле обкомнарының, профкомнарының болгаш министерстволарның, ведомстволарның, ажыл-агый органнарының удуртукчуларының социалистиг чарышты организастап турарында шыңгыы четпестер, ёзу барымдаалаашкыннары ам-даа узуткаттынмаан. Чарыш киржикчилериниң кичээнгейиниң планнар, социалистиг хүлээлгелер күүселдезиниче четпес угландырып турар. Ооң ужурунда чамдык совхозтар чартык чылда социалистиг хүлээлгезин хамаан чок, күрүне планнарының күүселдезин безин үскеннер.

Профкомнарның талазындан контроль, хыналданың кошкаандан көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле холбаалыг чамдык организацияларның, министерстволарның алган социалистиг хүлээлгелериниң хөй нурууу саазын кырында артып турар. Чижээ, көдээ ажыл-агыйга объектилер тудуп бээр социалистиг хүлээлгезинде айыттынган чүүлдерниң чаңгызын-даа тудугжулар чартык чылда күүсетпээн.

Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары база Сельхозтехниканың куркомитеди бо чылдагы социалистиг хүлээлгезинде киирген 27 чүүлдерниң чүгле 8-ин бирги чартык чылда күүсеткен. Үстүнде каш чижектерден алырга-ла, социалистиг хүлээлге күүседиринче профэвилелдерни чарышты канчаар угландырып турары илдең-дир.

Бо чылын-на мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин боттуу-биле көвүдедир сорулга-биле СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарынга дүүштүр социалистиг чарыштың организастыларындан профэвилел организацияларындан чаа бедик негелдени тургузуп турар. Ону чоннуң чаагай чорууң улам ыңай бедидериниң үндезини болур эът, сүт, тараа болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрериниң, күрүнеге садарының бо чылгы планнарын күүседиринче угландырары эргежок чугула. Чарышты организастаарының кол принциптери: ооң калбак нептереңгейиниче, үре-түңнелдииниче, деңнелгелиг болуруниче, мурнакчы дуржулганы нептередиринче профэвилел организациялары доктаамал сагыш салырының эргежок чугулазынче пленум кичээнгейни угландырган.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге мурнакчы дуржулганы, эртем-техниктиг депшилгени нептередирин дүргедедиринге эртем-техниктиг ниитилелдиң, Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчылар, чаартыкчылар ниитилелиниң область чөвүлелдериниң ролю чавыс дээрзин пленумга чөптүү-биле шүгүмчүлээн. Чижээ, эрткен чылын республиканың бүгү совхозтарындан техниктиг чогаадылгага чүгле 7 чаартыкчылар киришкен, экономиктиг ажыы чүгле 900 рубль түңнүг 7 санал кирген. Адырлар аайы-биле профэвилел обкомнары, Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары, Сельхозтехниканың куркомитеди бо чугула херекке инженер-техниктиг ажылдакчыларны, механизаторларны, ажылчыннарны багай киириштирип турарының бадыткалы ол.

Көдээ ажыл-агый продуктуларының чидирииниң, үрелиишкинниң эвээжедириниң айтырыглары соңгаарладып болбас сорулгаларның бирээзи болуп СЭКП ТК-ның май Пленумунга кирген. Продуктуларны транспорт-биле сөөртүрде, ажаап-кадагалаарда болгаш ажыглаарда ындыг таварылгалар бо-ла болгулай бээр. Ол бүгүге илеткелчи болгаш санал берген эштер тодаргай доктааганнар.

— Бистиң совхозтуң болгаш өске-даа ажыл-агыйларның ишчилери картофельди, капустаны болгаш өске-даа ногааларны чыл бүрү өстүрүп, ажаап турар, а садыг, белеткел организацияларында ону ыыгжап, кадагалаар орап-сава чедишпезинден үрелип баксырай бээрге, оларны аңаа-ла үндүрүп төп турары хараадаңчыг —деп, О. Д. Сарыгларның шүгүмчүлээни таварылга эвес.

Бүгү көдээ ажыл-агый продуктуларын хумагалыг көөрүнче ажыл-ишчи бүрүзүн кижизидер, оларны багай кадагалаар, үрегдеп, төтчеглээр, самчыгдаар болгаш ажыл-агыйжы эвес чоруктарга удур профбөлүктерден эгелээш, комитеттерге чедир эптеш чок демиселди чорударының чугулазы пленумга демдеглеттинген.

Аъш-чем программазында чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдеринче, а ол ышкаш бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ындыг ажыл-агыйларын бүгү талалыг калбартырының айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынган. Ол болза, чоннуң аъш-чем-биле хандырарының немелде курлавыры. Ынчалзажок эрткен чылын бистиң республиканың чамдык министерстволары, ведомстволары бо талазы-биле бердинген даалгаларны күүсетпээн. Көдээ черлерде дыка хөй өрегелерде кодан чаының участогу, малы чок. Оон аңгыда дузалал ажыл-агыйынга бүдүрген эътти болгаш артыкшылдыг сүттү, картофельди, ногаа-чемисти садыг сайгарарының айтырыглары база чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Чер-чер Советтери, садыг болгаш маңаа хамаарышкан өске-даа организациялар-биле кады ону шиитпирлээринге профэвилелдери идепкейлиг киришкен турарын пленумнуң киржикчилери саналдарынга чугаалааннар.

Ажыл-ишчилерниң ажылдаарынга болгаш дыштаныырынга таарымчалыг байдалды тургузарының дугайында доктаамал сагыш салырының база көдээ суурларның социал чаартылгаларының дугайында айтырыгларны шиитпирлээринге профэвилел организацияларының эң идепкейлиг киржиринге холбашкан чугаалар пленумга улуг черни ээлээн. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң салган сорулгалары профэвилел ажылының хөй талаларын хаара тудуп турар. Ынчангаш хамыктың мурнунда аңаа дүүштүр комитеттерниң болгаш эге организацияларның дайынчы арга-шинээзин бедидерин, оларның организакчы болгаш кижизидикчи ажылын үениң негелдезинге дүүштүр тургузарының эргежок чугулазын айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

С. ШОЙГУ.

Бөгүн — Металлургтуң хүнү

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ. Үстүү-Исеттиң металлургия заводу—Ортаа Уралда хоочун бүдүрүлгелерниң бирээзи Ол бүдүрүлге Совет эрге-чагырганың чылдарында улуг хөгжүдени алган. Чоокта чаа аңаа бедик шынарлыг трансформатор каңының соок прокадын кылыр күчүлүг цехти ажыглалга кииргени. Ону чурттуң электротехниктиг үлетпүрүнде калбаа-биле ажыглап турар. Металлургтар ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегде идепкейлиг киржип турарлар.

Чыл эгезинден бээр чуртка 1325 тонна каңны, 2245 тонна прокатты пландан ажыр берген, 300 тонна металлды камнап алган.

ЧУРУКТА: металлургия заводунуң бөлүк ажылчыннары.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Металл бүгү-ле чүвеге херек: Төрээн чурттуң куюктуг чепсээн оон бүдүрүп, тракторларны болгаш станоктарны, космос корабльдерин болгаш ойнаарактарны, скальбелдерни болгаш кадагларны база оон кылып турар. Руданы казып тывары болгаш металлды ээлдиреринниң хемчээли чурттуң индустриалдыг күчүзүн улуг нуруузу-биле тодарадып турарының ужуру ында. Ам делегейде беш тонна шойнуң болгаш каңның бир тоннызын-на Совет Эвилелинде хайындырып турар.

Бо беш чылда адырның хөгжүлдезиниң кол угланышкыны —металл продукциязының ажыктыг хевирлериниң шынарын үндезини-биле экижидери болгаш оларны бүдүрүп үндүрерин көвүдедири.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң металлургтар мурнунга салган сорулгаларының канчаар күүсеттинип турарының дугайында оларның профессионал байырлалының бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентилери черлерден дамчыткан.

КАҢ АГЫМ

Магниткаяның каң агымынга минута санында 30 тонна бедик шынарлыг металл немежип турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы оюн төлептиг уткуур дээш чарышпышаан, В. И. Ленин аттыг ат-сураглыг металлургия комбинадының мартенчилери ындыг бедик темпини чедип алганнар.

— Ол каң агымның үнүп турар бажы — бирги мартен цехте, ол цех бүдүрүлгениң бүгү каңының чартыктан хөйүн берип турар. Цехтиң коллективи бүдүрүлгени чаартып, техника талазы-биле эде дерип, ону интенсификастаар дээш доктаамал туржуп турар. Ол чорук дериг-херекселдерниң телевилеттинген күчүзүн үш миллион тонна ажырар арганы берген. Каң ээлдирикчилери В. Шумин, П. Масиков, Н. Игин, В. Зиновьев болгаш өскелер-даа тергиин эки ажылдап турарлар.

Е. ТКАЧЕНКО,
Магнитогорск, Челябинск область.

ТОННА-ТОННА МЕТАЛЛ-БИЛЕ

Череповец заводтуң бешки домназының чогаадыкчылары металлургтар байырлалын чугула мындыг чедиишкин-биле уткааннар: тудугнуң төп белдириниче орукту ажыглалга кииргеннер.

— Чүъктер чедирери дүргедээн, а бистке бир кол чүве ол—деп, комплекстиң диспетчери Н. Русанов чугаалады.

Тудугга үе-шакты дүн-хүн-биле эвес, а тонна-тонна металлдар-биле санаар: камнап алган хүн бүрүзү ол дээрге—немелде он ийи муң тонна шой-дур. Беш дугаар домнага чылда-ла 4,5 миллион тонна металлды ээлдирер апаар — шак ындыг күчүлүг домна амдызында бистиң чуртуста-даа, даштыкыда-даа чок. Ажыглалга кирер бирги комплексти 1984 чылда дужаары көрдүнген.

— Ажылды долу күш-биле калбартып эгелээн хүнүвүстен бээр чүгле үш ай эрткен. А беш улуг объекти ажыглалда дужааттынган. Ол объектилер амдызында кожазында дөрткү домнаже киириштир ажылдап турар—деп, комплекстиң кбл инженери В. Дурягин тайылбырлады.

В. ЖУКОВ.
Череповец,
Волгоград область.

АЛМАЛЫКТЫҢ БАЙЛАА

Чес болбаазырадыр күчүлүг тургузугларны Алмалыктың даг-металлургия комбинадында ажыглалда кииргени. Кальмакыр руднигинде чес рудазын казып тывар немелде күчүлер база ажылдап эгелээн.

— Концентраттар бүдүрүп үндүрер планнаттынган немелде продукцияның чартыы ам хандыртынган. Чес хайылдырар заводтуң күчүлерин улгаттырарынче кирер арганы ол база берип турар—деп, бүдүрүлгениң директору М. Рамазанов чугаалаар.

Алмалык комбинат —чурттуң өңнүг металлургиязының эң улуг төптериниң бирээзи. Ону ам аде чаартып турар. Аңаа чес бүдүрер болгаш коргулчун-цинк рудазын казып тывар талазы-биле күчүлерни хөгжүдери көрдүнген. Ынаар металлургтар-даа, тудугжулар-даа күзелдии-биле чоруп турар. Ылаңгыя Джизак ховузунда коргулчун-цинк тывыштыг Уч-Кулач деп черни шиңгээдип ап эгелээн. Ында туттунуп турар рудник бо беш чылда ажылдап эгелээр. Ооң ажыглалга кирери улус ажыл-агыйынга үнелиг металлдарның дужаалдазын улам улгаттырар.

Ю. КРУЖИЛИН.
Алмалык,
Ташкент область.

ХОВУ-АКСЫ: комбинат болгаш кижилер

«Тыва кобальт» комбинат чыл эгезинден бээр үре-түңнелдиг ажылдап турар. Түс-түс цехтер, бригадалар аразында социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Күш-ажылчы маргыжыгга кол черни ийи улуг цех — гидрометаллургия болгаш энергия (ТЭЦ) цехтери көргүзүп келгеннер. Оларның болгаш база өске-даа дузалал салбырларның чүс-чүс ажылчыннарының кызымак ажылының ачызында «Тыва кобальт» комбинат бирги чартык чылда продукция садарының планын 100,4, а бараанныг продукция бүдүрериниң планын 101,3 хуу күүсеткен. Ол улуг бүдүрүлгениң коллективи боттарының профессионал байырлалы — Металлургтуң хүнүн ындыг чедиишкиннерлиг уткуп ап, демдеглеп турар.

Ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар!» деп кыйгырыы комбинаттың коллективиниң ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны болу берген. Бо хүннерде ында ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган, ооң ажыктыын амыдыралга чогаадынчы чоруу-биле көргүзе берген, планныг даалгаларын доктаамал күүседип турар мурнакчы ажылдыг цехтер, ээлчеглер, бригадалар бар. Ылаңгыя гидрометаллургия цехинде коммунист В. А. Мастюгинге удурткан дөрткү бригаданың күш-ажылчы көргүзүглери эки. Ооң кежигүннериниң хөй кезии ийи-үш мергежилди шиңгээдип алганнар. Ынчангаш херек апарган таварылгада эш-өөрүн солуп шыдаарлар. Ол коллектив бригадалар аразында чарлаттынган социалистиг чарышка үргүлчү киржип, аңаа шаңналдыг черлерни чаңгыс эвес удаа ээлеп келген.

Ол-ла цехте Е. Б. Куулрга удурткан ээлчег база-ла мактадыг. Евгений Боранаевич боду аныяк специалист. Ол бо комбинатка ажылдааш, алды чыл болган. Даанган херээн эки билир, аажы-чаңы төлептиг аныяк кижи Красноярскиниң өңнүг металлдар институдун дооскан. Ам ээлчег мастери.

Бо ээлчегде бир хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи — аппаратчик В. С. Дамдын-Бюрбю. Ол күш-ажылчы намдарын бо комбинатка 12 чыл бурунгаар эгелээн. Профтехучилищениң кежээки салбырын доошкаш, аппаратчик-гидрометаллург мергежилди чедип алган. Валентина Сотпаевна ам Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаты. Ооң кады ажылдап турары — П. Т. Степанова үр чыл ажылдаан дуржулгалыг аппаратчик. Ол пенсияже үне берзе-даа, дагдыныкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, аныяктарга бодунуң ышак мергежилиниң чажыттарын айтып берип турар.

Комбинатта база бир улуг коллектив — энергия цехи. Ол дээрге — ооң «чүрээ»-дир. Бо цехтиң туруушкун чок, дең-дески ажылдаарындан хөй санныг технологтуг чорудулгаларның бүдүрүлгеге бүрүн киржилгези, бүдүрүкчүлүг болгаш үре-түңнелдиг болуру оон кончуг хамааржыр. Мында бүдүрүлгениң мурнакчылары, хоочун ажылчыннар хөй. Оларга, бир дугаарында, электрослесарь М. В. Бабкин, ол цехтиң начальниги А. И. Веревкин, котёл салбырының улуг машинизи А. Э. Ильмояров, кол щит башкарылгазының дежурныйы А. Г. Морозов болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Бо цехте бир онзагай, солун чүве бар. Ол болза, Тываның өңнүг металлургиязының баштайгызы — Хову-Аксынга кобальт комбинады чаа-ла туттунуп эгелээнден бээр ажылдап келген кижилерниң бүдүн-бүдүн өг-бүлелериниң ында ажылдап турары болур. Ажылчын салгалдарга Бабкиннерниң, Клоковтарның, Медведевтерниң, Тетериннерниң, Ильмояровтарның өг-бүлелери санадыр. Бо өг-бүле кежигүннеринде ажылга хожудап турар кижилер чок. Шупту — мурнакчылар.

Күш-ажылчы база бир чылдың ийиги чартыы эгелей берген. Комбинаттың коллективиниң мурнунда кылыр ажылдар хөй. Олар ону ССРЭ-ниң 60 чыл болур юбилейиниң бүдүүзүнде күүседир дээш ажылдап турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

КУБА ЧУГУЛА РОЛЬДУГ

КАРАКАС. Демократтыг хөделиишкин партияның парламент фракциязының даргазы, Венесуэланың политиктиг көскү ажылдакчызы Карлос Каначе Мата социалистиг Куба-биле бодунуң чуртунуң харылзааларын чогумчударын деткип чугаалаан. Ёзулуг хамаарышпас чоруктуг болгаш национал бот-эрге дээш латин-америк чурттарның шимчээшкининге Куба Республика онза чугула рольду ойнап турарын ол онзалап демдеглээн. Ийи күрүнениң аразында бар чөрүлдээлерни чедиишкинниг ажып эртери, ол ышкаш ийи талалыг харылзааларны экижидери болганкайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы калбартыры венесуэла болгаш куба улустарның эрге-ажыктарынга таарыжыр дээрзин ол айыткан.

ИЗРАИЛЬ ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРНИҢ ЧИДИРИГЛЕРИ

Барыын талакы өске-даа информация агентилелдери ышкаш, Рейтер агентилел бо хүннерде дыңнадыглар тарадып, Израильдиң болгаш Сирияның боо-чепсектеринде чидириглерниң дугайында хажыдышкыныг информацияны берип турар. Ол дыңнадыгларда сирия шериглерниң чидириглерин өш-биле улгаттырып турар. Совет-сирия дугуржулгаларга үндезилээш, Сирияга берген техниканы ол чидириглерде онзалап айтып турар Ливандан дыңнадыгларны эң шыңгыы хынавышаан, израиль албан кижилери болгаш пропаганда албанының черлери Израильдиң чидириин ыттавайн турар. Агрессорнуң ажыглап турары израиль, тодаргайлаарга америк шериг техниказының болгаш боо-чепсээниң «артык күштүүнүң» дугайында бодалдары-биле олар кызыгаарлаттынып турар.

А боттут фактылар өске түүлдүң дугайын чугаалап турар.

Палестинаның Хостаарының Организациязының шериг кежектерин болгаш араб күрүнелер лигазының база ливан чазактың шиитпири ёзугаар Ливанда турар сирия шериглерни дүрген чылча шаарының израиль-америк планы буурап дүшкен. Үш хүнге санаттынган «дүрген тиилелгениң» орнунга агрессорнуң шериглери палестиннерниң болгаш сирияларның эрес маадыр удурааныышкынынга таваржы берген.

Сирияның шериглери совет чепсекти болгаш дайынчы техниканы ажыглап, агрессорнуң атакаларын ойтур шаннышаан, израиль шериглерге улуг чидириглерни таварыштырган. 120 израиль танкыларны болгаш бронетранспортёрларны, каш-даа ракета-зенит батареяларын узуткаан, израиль 67 самолётту дүжүр аткан, оларның аразында амгы үениң америк бүдүрүлгезиниң «Ф-15» болгаш «Ф-16» дээр хыдынчылары бар. Израиль самолёттарның дайылдажыышкынын соксадыр дугайында дугуржулганы үрээш, Сирияның туруштарын боолаар дээш оралдажыышкыннарын совет ракеталарының дузазы-биле чедиишкиниг ойтур шапкан.

Ол сан-медээлер совет чепсектиң шыдарының болгаш ооң аргаларының дугайын херечилеп, сирия дайынчылар идегелдиг өөренип алганын көргүскен.

Ливанга удур агрессияның үезинде Израильдиң чидириглери 1967 чылда араб чурттарже Израильдиң оор ёзу-биле халдаашкынының үезинде ооң чидириглеринден көвүдеп турарын барыын талакы чамдык хайгааракчылар демдеглеп турар. Израиль шериглерниң моральдыг байдалының буураашкынынче база кичээнгейни ээлдирип турар.

Израильдиң чидириглериниң дугайында сан-медээлерни чажырары, ол айтырыгга хамаарыштыр шуут-ла овуузуннаар чоруктар: Ливанче агрессияга ажок улуг чарыгдалдарны израиль чондан чаап-чажырар, Барыын Бейруттуң камгалакчыларының болгаш ооң чонунуң тура-соруун суларадыр дээш «психологтуг дайын» аргаларын ажыглаар сорулганы салып турары илдең.

АКШ-тың дорт деткимчези-биле Израильдиң өөскүткен дээрбечи агрессиязы шиитпирлиг ойтур шавыышкынга таварышканы болгаш бүгү-ниити буруу шавыышкынны болдурганы чигзиниишкин чок. Агрессияның кырып узуткаарының политиказы ол айыылдыг орукка туруп алган кижилерге кадыг-дошкун адаан негээшкинни таварыштырары билдингир.

(СЭТА).

ЛИВАННЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫНДАН РЕПОРТАЖ

БЕЙРУТ. (СЭТА-ның корр.). Барыын Бейрутту сөөлгү удаа араатанзыг ёзу-биле бомбалааның ливан найысылалдың чурттакчылары үр-ле утпастар. Ынчан хоорайның хөй чурттакчылыг ол кезээниң кырынга израиль үгер-боолорының октары 18 шактың иштинде үзүк-соксаал чокка дүжүп турган. Израиль батареялар шак санында-ла ортумаа-биле 1800-1800 снарядтарны хоорайны долгандыр турар дөңнерден адып үндүрүп турган. Олар бүдүн-бүдүн чуртталга районнарын, эмнелгелерни-даа, школаларны-даа, даштыкы элчин черлерин-даа кам-хайыра чокка, дорт адыышкын-биле узуткап турганнар. Ол араатанзыг боолаашкынның чүгле даартазында журналистер хоорайның эң-не хөй үрелген кварталдарынга баар аргалыг болганнар, чүге дээрге, дыка хөй черлерде улуг өрттер чалбыштаныр, таваар частыр бомбалар дииңмиреп тургулаан.

Бодунуң магазиннери, аалчылар бажыңнары болгаш ресторанныг-биле алдарлыг эрик кырының Рауше девискээрин далайдан боолап турганының түңнелинде ооң бажыңнарын кижилер каггаш чорупкан, ээнзирээн, соңгаларында — чаңгыс-даа шил чок, хаалар снарядтарның дорт деггениинден дыдык таар-ла. Кудумчунуң эртер кезектериң частыышкыннардан шуут тарып каан чүве дег көстүр. Узаи районунда «Саммерлэнд» дээр курорт черже мурнунда израильдер танкылары-биле чаза таварып кирерин оралдажып турган, ол чер ам шуут өртенүүк көстүп чыдар.

Кувейттиң элчин чериниң чартык кезии чуурук бажыңның эжииинден кара чаңгыс арткан бир дипломат кижи үнүп келди. «Израильдер боттарының араатанзыг үүлгедиишкиннериниң дорт херечилекчилерин хоорайдан кызып үндүрүптер дээш, даштыкы төлээ черлерин өжегээр соғуушкунга таварыштырып турарлар»—деп, ол чугаалады.

Дескен палестиннерниң лагерьлеринче чоокшулаан тудум-на, боолаашкыннарының болгаш агаардан халдаашкыннарының үрегденчи уржуктары улам тодаргай көстүп кээр. Ийи-үш каът бажыңнарның бүдүн-бүдүн кварталдары бомбалардан болгаш үгер-боо октарындан шуут чуурлуп калган, хорумналы берген чыткылаар. Черле болганда эр, херээжен кижилерниң, бичии уругларның өлген мага-боттары чыткылаар. Оларны ажаап, хөөржүдер кижилер безин чок.

Бурдж аль-Баражна деп лагерьден душ боол бүдүн арткан бажыңда бир улгады берген палестин херээжен кижи бодунуң амы-тыны чок чыткан 16 харлыг оглунуң мага-бодунуң чанында, ыы-сыызып төкпеп олур. Ооң өөрү дыка хөй ажыг-шүжүгну көрген палестин лагерьниң кудумчуларынга тывылган кажыдал-муңгагдал ырызы-биле өлген кижиниң чанында чыылган турулар.

«Бээр кээп көрүңер — деп, палестин херээжен кижи—Фатима чугаалай-дыр.—Мен ол Рейганның дугайында каш-ла сөс чугаалаарын күзеп тур мен. Бегин кем-херек үүлгедикчизи болбайнаан харын, ынчалза-даа биске Рейган дээрге, оол-даа артык коргунчуг дайзын боол турар. Бээр самолеттарны болгаш танкыларны израильдер бистерни өлүрүп-кырзын дээш америкаңнар чорудуп турар дей, мээң дөрт харлыг оглум безин билир-дир».

Бөгүнгү Бейрутка балыглаңган бичии уругларны көөрү кижи шыдажыр аргажок берге. «Барбир» деп госпитальга баарывыска, ооң кырында каъттары снарядтардан чуурулгулай бергилээн. Орта эмчилер 13 харлыг Вафу Клейлат дээр уругну көргүстүлер. Бомбалаашкын соонда ооң чартык кезии билинместээн болгаш чугаазы чиде берген.

Интервентилерниң октапканы кассеттиг бомбалардан тургустунган контейнерниң частыышкынындан 12 харлыг ливан уруг Хадия Шамс, Бейруттуң өске-даа бичии болгаш элээди уруглары ышкаш, балыглапышкынга таварышкан. Ак демирден кылып каан кылаңнайнып турар улуг эвес цилиндрикти кандыг-даа айыылзынмышкын чокка чердеп тудуп аптар уруглар, ол узуткаашкынның араатанзыг чепсээнден бо-ла өлүм-чидимге таваржы бээрин госпитальдың ажылдакчылары чугааладылар.

Бажын кыргып каан, арганзымаар, ак тос дег уругнуң таварышкан човулаңы дээш кым харылаарыл? Бустун дүшкен бажыңга бастырып каан ооң ийи дуңмаларының өлгени дээш, он-он ливан болгаш палестин уругларының өлгени дээш кым харылаарыл?

Палестинаның «Газа» дээр госпиталынга бүгү назынында бертик-межел арткан элээди апарган уругларны журналистер көрдүвүс. «Шариктиг бомбалар хол-бутту ыяап-ла кезер болгаш өске-даа нарын кезиишкиннерни кылыр, ындыг бертиниишкиннерни болдурар»—деп, бир эмчи чугаалады. Бейрутта хирургтар ындыг кезип эмнээшкиннерге чаңчыга берген болгаш ону «Бегинчи ёзу-биле одура кезиишкин» деп адап турар апарганнар. Ындыг коргунчуг үүлгедиишкиннерниң буруулуг кижизи израиль премьер болгаш океан ындындан ону деткип, тайбың чонну узуткаар дээш самолёттарны болгаш танкыларны чорудуп турар кижилер болурун олар чугаалап турарлар.

ПОЛИТИКТИГ ПЛАКАТ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияның сураглыг график-чурукчузу Клаус Штектиң политиктиг плакаттарының делгелгези барыын-герман найысылалда ажыттынган. Ол чурукчу бодунуң чогаалдарынга эң чугула айтырыгларны дораан-на чырыдып, фашизмге болгаш дайынга удур, «профессия талазы-биле хоруушкун» кылырының демократиязынга удур практиказы-биле демисежиринче кыйгырып, барыын-герман болгаш делегей-даа реакциязының үүлгедиишкиннерин сойгалап илередип турар.

К. Штектиң чурулга уран чүүлүнүң политиктиг болгаш социал айтырыглар талазы-биле шыңгыы угланыышкынындан ооң хөй-ниитиге калбаа-биле алдаржып, хүндүткелдиг боол турарын «Тат» дээр неделя санында үнер демократтыг солун бижээн. Ол чурукчунуң чурулга чогаадылгазын консервативтиг болгаш барыын үзелдиг кижилер бурууладып, бактаарын оралдажып турарлар. К. Штектиң ажылдарының делгелгелерин ооң мурнунда үргүлчү хоруглап турган.

Янзы-бүрү медээлер

«ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕДЕ»

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде бүгү-ле эвилелдешкен республикаларның экономиктиг болгаш культурлуг чедиишкиннериниң дугайын көргүскен делгелгелерин ажыткан. Анаа холбаштыр бо хүннерде тус-тус республикаларның хүннери эртип турар.

РСФСР-ниң чедиишкиннерин көргүскен делгелгеде ооң составында кирип турар бүгү 16 автономнуг республикаларның дугайын база көргүскен. Чижээ, ол республикаларга тураскааткан өң-баазын чуруктар-биле каастаан капсырылгада оларның социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезин бүгү талалыг тайылбырлап бижээн. Оларның аразында Тыва АССР-ниң дугайында чүүлдер дыка солун боор турар. Допчу-даа болза, ында өңнүг чуруктар болгаш тайылбыр бижимелдаа Тываның каас-чараш бойдузун, ооң алдарлыг кижилерин, чаа-чаа тудуглары, кайгамчыктыг байлактыг черлерин тодаргайы-биле көргүзүп турар. Ында республиканың индустриязының, кадээ ажыл-агыйының болгаш культуразының хөгжүлдезин калбаа-биле төөгүп турар.

В. СМЕТАНИЧ.
Москва.

СОЛУН КЕЖЭЭЛЕР

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейинге тураскааткан солун кежээлер Тожу районнуң Ий суурга болгулаан. Суурнуң Ий кудумчузунуң «Аян» агитквартиразы (башкы Ак-кыс Дембирельге удурткан) «Бистиң Совет Тыва» деп темалыг кежээни эрттирген. Ий кодээ Советиниң депутады А. Барааш кежээниң эгезинде «Советтиг Тыва» деп беседаны кылган.

Кежээге тураскааткан концертке «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен», «Орденниг Тыва» деп хөйнүң ырларын көрүкчүлер адыш часкан уткааннар. Пенсионер угбалар А. Чылчыңнай, Ө. Кол, Т. Кол, А. Долгар оларның күүсеткен ырларын чыылганнар сонуургаан. Концерттиң программалында агитквартирага хамааржып турар чурттакчыларның өөреникчи уруглары база киржип турар.

Чыылганнар агитквартираның чурттакчыларының белеткээни изиг шайны, боова, боорзакты чигенпер. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан ындыг кежээлер ам-даа уламчылап турар.

Г. ТАЙБЫЛ.

ӨӨРЕДИГЛИГ НОМ

Эмчи Федор Угловтуң тыва дылга парлаттынган номун номчудум. «Кижилер аразында кижи» деп бо номнуң сөөдомаа номчукчуларга хөлчок чедиңгир. Номчукчуларга өөредиглиг ном-дур. Амыдырал-чурттаалгада болуп турар болуушкуннарны автор кончуг шыны-биле бижээн.

Араганың, таакпының хора-багын сайгарып бижээн одуруглар кижини чиге бодандырыштар. Ниитиге болгаш кижилерге хора чедирип чоруур араганы кара турам-биле ижип чораанымны ам-даа буруузунар мен. 1978 чылда оон уштундум. Ынчангаш эш-өөрүмнүң хүндүткелин чаалап ап, амыдыралымның шын оруунче кирген мен. Эзирикте бак сөглеҗип, кулаам коңгаладып чораанымдан адырылганым улуг өөрүшкү. Таакпыны бүгү назынымда тыртып көрбээн мен. Ук ном шынап-ла эрткен үелерни сагындыра бээр, амгы коммунизм үезинде чурттаар аныяктарның шын оруунче ыяэрининг айтыкчызы безур дээрзинге чигзиниг болбас.

В. БАДЫН.
Каа-Хем район.

Спорт—кадыкшылдың үндезини

МАССАЛЫЫ—КОЛ ЧҮҮЛ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш партия Тыва обкомунуң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай хөгжүдер дугайында» доктаалын Эрзин районнуң албан, организация коллективтери амыдыралга боттандырып турар.

Суурнуң мурнуу талазында ховужке эртелеп спортчу хептерлиг улуг, биче кижилер бөлүк-бөлүү-биле маңнажып бар чорууруң бо-ла кижи көөр. Оларның сула шимчээшкиннерни доктаамал кылыры чаңчыл апарган. Бо дээрге боттарының күзели-биле кадыын быжыктырып турар кижилердир. Спортту массалыг болдурарынче тус-тус коллективтер аразында хемчеглер чоруттунуп турар. Чижээ, ындыгларга районда кижи эмнелгезиниң коллективин алап болур. Эмнелге бажыңының чаңынга 40 хире кижи чыскаалыптар, олар маңнапкан соонда, улаштыр хөй янзы сула шимчээшкиннерни кылыры чаңчыл болу берген. Бо ажылдың удуртукчузу Э. Т. Бирилей.

Эмчилер кижилерниң кадыын улам экижидери-биле спорт темаларынга тайылбыр ажылын кылып келген. Эмчилерниң аразында спортка хандыкшылдыглар база хөй. Бо талазы-биле эмчи С. С. Норбу аныяктарга үлегерлиг. Ол назы-хары улгатса-даа, районнуң шилиндек командазының идикейлиг киржикчизи. Ооң волейбол, хаак маргылдааларынга бо-ла киржи бергенин кижи көөр. Спортту чон ортузунга пропагандалаарынга эмнелге коллективи өскелерге үлегерлиг.

Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң, амыдырал хандырылга комбинадының, коммунал ажыл-агый черинин, мал эмнелгезиниң болгаш өске-даа хөй кижилиг коллективтерниң ажылдакчылары спортче массалыг үнериниң талазы-биле ажылы арай кошкак. Моон соңгаар бо ажылды коллектив бүрүзү кичээңгейге ап, боттуг хемчеглери алыры күзенчиг.

Я. СОЯН-ООЛ.

Марий Автономнуг Республика — туристер оруктарының чурту. Аңаа барган дыка хөй кижилер ооң арга-ыяштарын, хөлдерин, хемнерин дыка чараш сынын сонуургаарлар. Орта муң-муң кижилер барып, боттарының шөлээлерин эрттирип азы дыштанып хүннерниң оруктары-биле аян-чорук кылып турарлар.

Юшут болгаш Илеть деп хемнерниң каттышкан черинде каас-чараш бойдус бүдүштүг шынаа туристер слёттарының болгаш маргылдааларының шөлү апарган. Орта боттарының мергежилин, күжүн, шыдамык болгаш кашпагайын көргүзер дээш суг, даг, чадаг болгаш мототуризмниң сонуургакчылары үргүлчү чыглып турар.

ЧУРУКТА: суг туристериниң маргылдаазының үезинде.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаzы.

БЕЛИМ-СЕРЛИГ

Чогаалчының орук демдеглелинден

ӨДҮГЕННИҢ иви фермазының Серлигде бригадазының ажыл-ишчи ивижилери бистерни аңчы-ивижи аян-биле:

— Одаг-чадырже моорлаңар-на!—чалап уткаан.

Тайга улузу — ивижилерниң чаңчылы ёзугаар ак чем —чаа сагган иви сүдүн шаажаңга доллур күткаш, эң хоочун ивижи 76 харлыг Байыржап Мандыырович Бараан биске эккеп сөңнээн.

—Аа, магалыг-ла чаагай сүт-түр!—дээш, эжим аяан дедир сунган.

— Хак, хүгбай, быштак арай элек-тир ийин, оон башка иви быштаандан чооглаткан болза! Быштак ам чайлагга бар болдур ийна—сүгсүг дигилеп, ивижилер харадаан тургулаан.

—Ажырбас, ажырбас быштакты ам чайлагга барып четтирер ийнаан.

Аңаа хурал-суглаа-даа болбаан, даргалар аңаа-ла хөөрежип, майгыннарга кирип, чеде болгаш одарга ивилерни, оларның чаш-даа, элээди-даа анайларын көрүп, ивижилерниң чугаа-соодун дыңнап, амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи-биле таныжып чоруп тургулаан.

Өдүгенде иви фермазының эргелекчизи, партия болгаш совет ажылдакчы чораан хоочун ивижи Бараан Самбуевич Чигжит бүгү чүвени аалчыларынга таныштырып чоруп турган.

—Кыжын база майгынга кыштаар бе?—деп айтырганда, депутат самдарара берген майгынны туткулап көргүзээш—кыштаар черге бажыңнар тутса кандыгыл?—деп айтырган.

— Хувуразын, ус-дүйтүг майгыннары-дыр ийин ыңар, самдар, чонаа чүмелер—ойбак, дыдык, ламдылаар... —деп Полина Орай-оол хомудаан.

— Майгыннар чагып эккелдирген бис, ивижилерге таарзыр бе, барып көөр силер—деп, Кызылдан келген даргаларның бирээзи райкүүском даргазы Т. Моңгушка чугаалаан.

—Хаа, амыраан чүме көрем, эр—деп бригадир Бараан Орай-оол безин черге дегбес апарган.

— Бажың дидинер, дарга... Бажыңның болза магалыг чүме-дир ийин...—дээш Бараан Чигжит ивижилерин эргилдир көргеш, уламчылаан, — хугбай, бир черге үр олурбас, одар сурун көжүп чоруур боор улус бис... Кыжын безин үш-дөрт-даа көжер...

—Кол-кол черлерге бичежек бажыңчыгаштардан черле тутса?...

—Харын аан ыңар!—деп сакманчы Лена Чигжит саналды деткээн.

—Ивиниң чиир оъду чогум кандыг болур чүвел?

—Оо ыңар, аңаа мал дег сиген, силос, сенаж, саван деп чүвелер чивес аза: бо-ла сыннарда тускай шулун, чаат, чаак деп оъттар чиир. Шулун бо-даа чыдыр ийин—дээш Бараан Чигжит майгыннар аразында ааржы ыштаып чаттыла берген, дырбыл куу оъттту чула соп эккелгеш—бо ийин—деп көргүскеш—мону бо чылып чип каантарга, ам үш чыл болгаш үнер. Ынчангаш ивижилер бир-бир хонашче көжүп чоруур. Чаак дээрге бо шивв бүдүүнда халая берген турар ак ногаан чүве ол—дээш ону база көргүскен. Чаат деп оът база-ла шулун ышкаш кадыг ак оът.... Мында кезулбейн дир чоп? Оон ыңай чазын бичии чаш көк чиир. Чиир оъду кончуг нарын аза! Күзүн болза, чекпелер чиир дээр торап чоруп бээр.

Шулун дээр оът бо-ла майгыннар турар черле куу чадыг дег чаттыла берген кестүп чыткан.

Даргалар бо шулун, чаак деп иви оъттарын чулуп алгылааш, тудуп, суйбап, чыттап, эки-ле сонуургаан турган.

МАЙГЫННАР аразында бичежек ыяштарда, челелерде мындыларны, чарыларны, эдерлерни баглагылап, оларнын чамдыктарын эзертегилеп каан. Чаа төрээн мындыларның анайлары чанында нелерин долгандыр кылаштаан, эмген тургулаан. Аалчылар ам оларны сонуурган эгелээн.

— Чараштарын, чараштарын, кажан төрүттүнген чүвелерил бо?—деп, бистиң бирээвис чаптап, чарашсынып, бир кара-хүрең анайны хураангылаштыр куспактап алыр сагыштыг бар чорда, оозу алдырбайн, дүү-ле мыйгак-хараган аразынче халып ыңай болган. Уруглар ону тутчуп бээр дээш, аглап эгелээн.

— Будундан, будундан! —деп, Полина Хойлуковна кыйгырган.

Өске аалчылар база-ла анайларны чарашсынган, тудуп алыр дээш тегерээп тургулаан. Олары чаштыныр, нелерин-даа долгандыр, халып ынай-даа болгулаар.

—Иви дөрт айдан эгелеп төрүй бээр. Ам бистинде мындыларның 50 хуузу төрүнкен, шупту мейди. Ам килин төрүп турары бо. Соонда, бораңнап, чааш тургда иви кылын тулуктеп төрүүр боор чүме ыңар. Иви анайы төрүттүнгеш-ле, нелин ээккен соонда, доралан кылаштай бээр аза ыйнаан.—дигилеп Бараан Чигжит тайылбырлавышаан чоруп турган.

Анайлар нелериниң чанынга:

—А-ба, а-ба!—дигилеп каап эрес-шоваазы дегет халчып тургулаан.

—А-ба, а-ба!—деп нелери харыылап каар.

— Чараштарын, кандыызы-даа бар—бора, ак, хүрең, кара мелдер, шилги, кара-хүрең—дигилеп, оператор оол оларны сурун, кино-чурукка тырттырган халып турган.

—Дүү ивиниң мыйызының чаражын!—деп бир аалчы чеделде хөй адыр куу мыйыстыг хонашче кайгаан турган.

—Төрүп дей берген мындылар-дыр ыңар, төрүпкен соонда, бо эрги мыйызы дүжүп каар, чаа дүктүг мыйыс үнер чүме ыйнаан—деп Бараан Орай-оол тайылбырлаан.

—Аа, бо-даа мөге-ле ивидир, мыйызының чоону! —деп, бир эживис база бирээни магадаап турган.

—Бо эъдер-дир ыңар, мыйызы чаа үнүп олурары олдур. Күзүн ам бир-ле дазыл дег болур ыйнаан... Бо-даа ойнавас эр боор!—деп Бараан Чигжит ээрлиг эъдерин мактагылааш-даа, эъдер дээрге бугазы-дыр ийин—деп тайылбырлай тыртып каан.

—Маңаа ам үр болур силер бе?—деп Сыкырбан Ырышович аалчылар дыңназын дээн хевирлиг айтырган.

—Мында шупту төрүпкен соонда, анайлар быжыгып, маңаа изиг эгелеп, ымырааш, сээк тыптыр мурнунда шак дөө бажы кылайып чыдар тайгаларже. Өдүгенниң бодуунче арлы бээр бис—деп Бараан Орай-оол сагынган чүве дег Өдүгенче айтып каан.

Ол аразында ийи кыс аскымнап турар чарылар мунгулаан анайларлыг мындылар сурун кирип келген. Ивижилер оларны тудуп челеге баглагылап каан.

—Эрезин бо уругларның!

— Кайызы-даа он класс дооскаш, ивижилеп ажылдай берген. Тес-Хем чурттуг уруглар-дыр ийин.

—Эр-хейлер! Хову чурттуг, чылгы, инек, хой, өшкү, теве малдап чораан кыстар, ам тайга-сында иви малдай бергени де, шынап-ла эрес кыстар-дыр!—дээш, — аттарыңар кымнарыл, дуңмаларым? —деп бирээзинче сонуурган.

—Света Нандажап дээр.

—Оля Янзы—дижип, уруглар эрестиг харыылааш, чарыларындан чиик-чиик дүже халышкан.

— Ивижилеп ажылдаары берге-дир бе, уруглар? — деп эжим сагыш човап айтырган.

— Баштайгы дээрезинде берге-ле турган. Чер-чуртунче чаныксай-даа бергилээр. Чаңчыкпаанда ындыг болбас арга чок, бо черниң улузу-даа ындыг турган бис дижир болган. Ам ёзулуг ивижилер болдувус ыйнаан —ивини билир туржук, саап, ажаап, хавырып өөренип апкан болган бис, ам сакманчылап тур бис—деп Света тожулай аарак харыылаан.

Шынап-ла хову черниң уруглары ивижи апарган эрес-дидим чорук-тур.

— Бо чүвениң моңчарының чаражын!

—Бис улус анай маңчаа дээр ыйнаан. Чулар-даа дээр бис. Моязын мөңгүй дээр —дээш, ивиде чээрби ажыг чыл боон турар, хоочун сакманчы Полина Хойлуковна Орай-оол анайның чуларында долганып турар ыяш ыяштыг салдырак мөңгүйүн көргүскеш, мону ам чымчак болзун дээш, булгаар азы кылын резин-биле кылып ап турар болу берген бис. Анай маңчаа база чедишпес, бир берге чүме бо ыңар, мөңгүн кылыр дээш сапык идик хончузу арттырбас бис ыйнаан. Баг-маңчак кылыр чымчак хендир, булгаар, резинден биске берип турар болза — деп дилээн турган.

Баг-маңчак дээрге, ында чүү боор, хей чүве ышкажыл кылдыр сагындырар чадавас. Чок, ивижилерге эң чугула чүве. Чүс-чүс анай баглаар, чеже хире хендир, булгаар херек-тир чээ!

—Ивиниң анайларын баглап өөретпес болза хоржок аза-аңчый бээр дошкун-даа болур. Бо улустуң баг-маңчак кылыр чүме дилеп турары черле чеп ыңар—деп Бараан Чигжит демгизин деткип каан.

Кызылдан келген даргаларда, районнуң болгаш совхозтар удуртукчулары-даа ивижилерниң дилеглерин бүдүү «лумчукка кертип» демдеглеп ап чорааннар.

Л. ЧАДАМБА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 18-ТЕ МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкага, чыскаалыңар!» 8.55 — «Оттурукчу». 9.25 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 10.25 — «Кадыкшыл». Эртем-пептереддиг программа. 11.10 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.40 — «Кедээниң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10 — «Андронниковтуң сөзү». 2-ги фильм. 14.15— «Силерниң диләэңер ёзугаар ужуражылга». Дамчыдылганы политиктиг хайгаарачкы В. П. Бекетов чорудар. 15.05 — Металлургтуң хүнүнге тураскааткан концерт. 16.20 — «Делегей панорамазы». 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — Ленинградтың күрүнениң А. Я. Ваганова аттыг үлегерлиг хореография училищезиниң сургуулдарының концерти. 18.10 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 19.10 — К. Симонов — «Орус кижилер». ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Орус кижилер» деп фильм-шииниң уланчызы. 22.30 — 23.10 — Сугга аштириге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 2-ги гвардейжи армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 15.45 — Сугга аштириге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. 16.15 — Стелла Энакие (Румыния) ырлаар. 16.45 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериалыг телефильм. 6-гы серия. 17.50 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу памдарывыс». 29-ку фильм — «1945-ки чыл». 18.50 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады. 19.10— «Каргополдар». Документалдыг телефильм. 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугааалары. Допчулал. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Эдиски болгаш домбу». Мультфильм. 20.15 — «Ону кылып шыдаар силер». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Өңнүктер». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 22.45 — 23.05 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады.

ИЮЛЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылгазының талазы-биле күрүне комитединиң симфониктиг оркестриниң концерти. 18.30 — Телемедээлер. 18.45— «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». Телетайылбыр. 18.55 — «Эң баштайгы». Улуг кижилерге телефильм. 19.00 — «Азия тову». Информация - публицистиг программа. 19.30 — Чарлалдар. 19.40 — «Арыг иштинде дамырак». Уран-чечен фильм. 21.10 — «Юрий Гуляев ырлап турар». Фильм-концерт. 21.30 — С. Сметании — «Лоокут биле Нюргухун». Тываның хөгжүм-шии театрының шиизи. 22.15 — «Изиг кижи». Документалдыг фильм. 22.25 — 23.00 — «Лоокут биле Нюргухун» Тываның хөгжүм-шии театрының шиизиниң уланчызы.

Агаар

Бөгүн республикага каан, булут чок агаар болур. Чамдык черлерге дымыраш частаар болгаш диңмирээр. Хаттың күжү секундада 9—14 метр. Бөгүн хүндүс агаарның температуразы республикага ортумаа-биле 26—31 градус изиг болур.

Кызылга база-ла булуттар чок, каан агаар болур. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы Кызылга бөгүн 29—31 градус чедир изиир.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Човуланың болгаш килеңниң оруу-биле» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүгле ыглава» 10.00, «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 11.50, 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас адаан негекчилери» 9.30, 13.20, «Бичии Александр» 11.20, 15.10, «Кедерел» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мария, Мирабела», 16.30, «Эрте-бурунгу номнуң тывызы» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чараш кыс болгап араатан» 12.00, «Жандармнар болгаш өске планетадан келгеннер» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Эдерткен оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алеша Птицын характерин кылып тур» 10.10, 11.40, 13.10, «Човуланың болгаш килеңниң оруу-биле» 14.40, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дамды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Жандармнар болгаш өске планетадан келгеннер» 18.30, 20.30 шактарда.

ӨӨРҮП МАГАДААН

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан Красноярск крайның хүннери чоокта чаа бистиң республикага боол эрткен. Оон киржикчилери харназын-даа, профессия-даа талазы-биле янзы-бүрү. Тыва АССР-ниң ажыл-ишчилери-биле оларның ужуражышкыннары чер бүрүзүнге-ле солун болгаш ажыктыг болгулаанын көрүкчүлер чугаалап турар.

Культура ажылдакчызы кижи болганымда, ылаңгыя артистерниң оюн-концерттерин, шиилерин сонуургап көрүп, оларның чамдыктары-биле ужуражып чугаалаштым. Артистерниң хөй нуруузу училище дооскан аныяк кижилер болду. Олар Красноярск крайның хоорай, суурларынга, Хакас автономнуг областының ажыл-ишчилеринге хөй шиилерни бараалгатканнар. Аныяк артистер көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алганнар. Олар бистиң республиканың Каа-Хем, Таңды, Кызыл районнарының болгаш Кызыл хоорайның бүдүрүлге черлериниң ажыл-ишчилеринге солун шиилерни ойнап күүсеткеннер. Аалчыларның шиилерге ойнаар уран талантызын көрүкчүлер магадаан.

Ол аныяк артистерниң бирээзи В. Битковский театр болгаш артистер дугайында мынчаар чугаалаан:

—Бистиң театр база онзагай талаларлыг, грим, декорация, каасталга-даа чок, боттарывыс көрүкчүлер-биле кады бир дем болуп алгаш, кыска шиилерни көргүзүп турар бис: А артистер кандыг-даа рольдарны ойнаарындан чажам дивес. Режиссёрувус Константин Богдиков мурнунда хөй сорулгаларны салып алган ажылдап турар. Ол ылаңгыя Василий Шукшинниң чогаалдарын сценага тургузарынга аажок ынак.

—Василий Макарович дөртен беш харлыг тургаш-ла ат-сураа чонга билдингир чогаалчы апарган. Оон кижилерге ынаа, сагынгыр-тывынгыры амыдыралдың белен-селеп эскертинмес талаларын эскерип билири мени хандыкшыткан, кайгаткан. «Шукшин дугайында бодалдар» деп программавыс-биле Москваже чорууурунга белеткенип турар бис. Оон ырын чедир ырлаары, күзелдерин уран чүүлге көргүзери—бистиң сорулгавыс. Оон өске-даа ат-сураглыг чогаалчыларның чогаалдары бистиң репертуарывыста бар—деп, ол кысказы-биле тайылбырлады.

Красноярскиниң аныяк артистери, казы келген өске-даа эш-өөрү-биле бир демей, тыва чериниң каас-чаражынга, оон чонунуң ээлдек хүндүлээчелинге өөрүп, магадап чанганнар.

А. ХОВАЛЫГ.
Кызыл хоорай.

НААДЫМ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ, КЫЗЫЛЧЫЛАРГА БОЛГАШ ХООРАЙНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫНГА!

Маңнаар, челер болгаш тергелиг аъттарның чарыжы бөгүн аът чарыштырар шөлге (Кызылдың ипподромунга) 10 шакта эгелээр Аңаа аъш-чем болгаш суксун садыглары силерге бараан болур.

Республиканың шилиндек 64 мөгелериниң хүрежи Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга 14 шакта эгелээр.

Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга, паркка спортчу маргылдаалар бөгүн уламчылаар.

Суд залындан

ХОРА ЧЕДИРГЕН ДЭЭШ

БРЯНСК. Оожум хемнерде болгаш хөлдерде кундус сөөлгү чылдарда элээн өзүп келген. Чамдык чазый улус оларны оор ёзу-биле өлүрүп, күрүнеге болгаш бойдуска улуг кограралды чедирип турар. Брасов районда Дубровка суурнуң чурттакчызы В. Перепельовтуң бажыңындан беш кундус кежи уштунган. Ол дээш хоралакчыны ийи муң ажыг рубль төлээр кылдыр улус суду шииткен.

Клинцы суурдан В. Романенко биле Н. Веселко база кундус болгаш ондатра өлүргеш, туттурганнар. Оларга база-ла чогуур шииткелди онааган.

А. ГЛАЗКОВ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Күрүкүш-ажылчы ажаалга кассазы Иркутскиниң учёт-кредит техникумунга 1982-1983 өөредилге чылында «Ажаалга кассаларынга учёт» деп мергежилге хүндүскү салбырга өөрениri-биле ортумак школаны доосканнарны хүлээп алырын чарлап тур. Өөредилгениң хуусаазы 1 чыл 8 ай.

Техникумну доосканнарга бухгалтер деп мергежилди тыпсыр. Техникумга кирериниң күзээшкиннер орус дылга болгаш литератураga (чогаадыг) бижиир, математикага (аас-биле) шылгалдаларны күрүне банкызының Тыва конторазынга келген техникумнуң үнүүшкүнүг шылгалда комиссиязынга дужаар.

Сес чыл школазын мактал бижиктиг болгаш ортумак школаны алдын болгаш мөңгүн медальдар-биле доосказ кижилерни, а од ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни тергиин дипломнар-биле доосканнарны техникумга кирериниң шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Оон аңгыда «чамдык эртемнерни өөрениринге онза чедиишкиннери дээш» мактал бижиктерлиг кижилерни ол эртемнерге кирериниң шылгалдаларын тудар тавагылгада база экзамен чок хүлээп алыр.

Документилерни Тыва АССР-ниң Ажаалга кассаларының эргелелиниң кадрлар килдизинге 1982 чылдың августуң 10-ка чедир хүлээп ап турар. **АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунуң № 31 бажың.**

Кызыл хоорайдан аңгы черлерде чурттап турар кижилер документилерни ол черлериниң ажаалга кассаларынга дужаар.

Билдирипшкинге кожар чүүлдер: билииниң дугайында документ (бодун), № 286 эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге (практиктиг ажыл стажтыглар), 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Кызыл хоорайның № 11 профтехучилищези хоорайның болгаш районнарның школаларын доосказ аныяк оолдарны болгаш кыстарны 1982-1983 өөредилге чылынга монтажчы, регулировщик, токарь, фрезеровщик мергежилдерге өөредири-биле хүлээп алышкынн кылырын чарлап турар.

Өөренир хуусаазы —1 чыл. Өөредилге 1982 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

Сургуулдарга айда 80—85 рубль стипендияны бээр болгаш чаагайжыды туткан общежитие-биле хандырар.

Өөренирин күзээннер даразында документилерни кирер:
1. Ортумак билиг дугайында.
2. Чурттап турар черинден шынзылга.
3. Ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика.
4. № 286 эмчи шынзылгазы.
5. 3×5 см. хемчээлдиг 6 фото-чурук.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунуң № 1-«б» бажың.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун хүлээп бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1350

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ГС—00693